

OLAF HUSBY

INNVAN DREERES MORSMÅL II

EN RESSURSBOK FOR LÆRERE

FAGBOKFORLAGET

LANDSLAGET FOR NORSKUNDERVISNING

Innvandrerers morsmål II

Olaf Husby

Innvandrerers morsmål II

En ressursbok for lærere

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2024 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

ISBN: 978-82-450-5228-2

1. utgave, 1. versjon 2024

E-utgaven er basert på 1. trykte utgave, 1. opplag: ISBN 978-82-450-2694-8

Elektronisk tilrettelegging: John Grieg, Bergen
Forsidedesign ved forlaget

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

Vigmostad & Bjørke AS er Miljøfyrtårn-sertifisert,
og bøkene er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.

Innhold

1 Amharisk	9
Bakgrunn	9
Lydverk	13
Prosodi	17
Ordlaging	17
Setning	18
Ordklasser	23
Lånord fra amharisk i norsk	38
Menneskerettighetserklæringen	38
Litteratur	38
2 Kinesisk	39
Bakgrunn	39
Lydverk	42
Prosodi	45
Ordlaging	46
Setning	46
Ordklasser	55
Vokabular	66
Menneskerettighetserklæringen	66
Litteratur	67
3 Kurmandsji	69
Bakgrunn	69
Lydverk	71
Prosodi	73
Ordstilling	73
Ordklasser	80
Vokabular	102
Menneskerettighetserklæringen	102
Litteratur	103

4 Litauisk	105
Bakgrunn	105
Lydverk	106
Prosodi	110
Ordlaging	110
Setning	111
Ordklasser	114
Vokabular	129
Menneskerettighetserklæringen	130
Litteratur	130
 5 Pashto	 131
Bakgrunn	131
Lydverk	133
Prosodi	137
Ordlaging	137
Ordstilling	138
Ordklasser	141
Ord som er kommet til norsk fra pashto	150
Enkle uttrykk på pashto	150
Georg Von Munthe Af Morgenstierne	151
Menneskerettighetserklæringen	151
Litteratur	151
 6 Persisk	 153
Bakgrunn	153
Lydverk	155
Prosodi	159
Ordlaging	160
Ordstilling	160
Ordklasser	166
Menneskerettighetserklæringen	184
Litteratur	185
 7 Polsk	 187
Bakgrunn	187
Lydverk	189
Prosodi	193
Ordstilling	194
Ordklasser	198
Vokabular	217
Menneskerettighetserklæringen	217
Litteratur	218

8 Russisk	219
Bakgrunn	219
Lydverk	222
Prosodi	226
Ordstilling	226
Ordklasser	229
Vokabular	246
Russenorsk	246
Menneskerettighetserklæringen	246
Håndskrift	247
Litteratur	247
 9 Thai	 249
Bakgrunn	249
Lydverk	251
Prosodi	254
Ordlaging	255
Setning	256
Ordklasser	261
Ord som er kommet til norsk fra thai	272
Enkle uttrykk på thai	272
Menneskerettighetserklæringen	272
Litteratur	272
 10 Ukrainsk	 275
Bakgrunn	275
Lydverk	278
Prosodi	282
Ordstilling	283
Ordklasser	286
Vokabular	307
Menneskerettighetserklæringen	307
Litteratur	308

1 Amharisk

Bakgrunn

Amharisk – አማርኛ – *amarīñña*, uttalt /ama'rip:a/ – er språket til den etniske gruppen amhara som bor i Etiopia. Språket tilhører den semittiske greina av den afroasiatiske språkfamilien. Amharisk er nasjonalspråk og offisielt språk i Etiopia, og er førstespråk til cirka 32 millioner av landets 113 millioner innbyggere. Språket er det nest største i landet etter oromo, som tales av cirka 40 millioner. Siden amharisk har offisiell status, beherskes og brukes det av en stor andel av landets befolkning. Språket brukes i masse-media, utdanning og i offentlige og ikke-statlige etater.

Talemålsvarianter

Amharisk rommer flere dialekter, men de regnes å være gjensidig forståelige. Standard tale- og skriftspråk er basert på talemålet i hovedstaden Addis Abeba.

Skriftspråk

Amharisk skrives fra venstre mot høyre med en tilpasset variant av et gammelt skriftsystem kalt ግዕዝ, uttalt /giʔiz/ og skrevet ge'ez på norsk. Hvert skriftegn, kalt *fidəl* – ፊደል, representerer en stavelse bestående av en konsonant og en vokal. Slik står for eksempel tegnet <ሚ> for stavelsen *mi*. Siden språket inneholder 34 konsonanter og 7 vokaler¹, blir antallet stavelser, og dermed antall tegn, høyt. Skriftsystem av denne typen kalles «abugida», og det enkelte tegn «syllograf».

Tegnsystemet presenteres normalt i en stor tabell som viser alle kombinasjoner av konsonanter og vokaler der hver kolonne inneholder samme vokal og hver rad samme konsonant. Hver av kolonnene benevnes som en «serie» som nummereres fra 1 til 7. I serie 1 er hver konsonant etterfulgt av vokalen /ə/, i serie 2 er konsonantene etterfulgt av /o/ slik oversikten nedenfor viser. Deretter følger /i, a, e, i, å/. Disse vokalene er valgt for å gi en så lydnær uttale som mulig. Grafisk sett kan konsonanten sies å utgjøre hovedtegnet, mens hver av vokalene uttrykkes ved hjelp av en liten modifikasjon (strek,

---

1 Antallet konsonanter kan variere fra kilde til kilde, snl.no oppgir 35 konsonanter.

ring etc.) på konsonanten. Modifikasjonene er ikke konsekvent gjennomført. Serie 6 har spesielt stor variasjon. Serie 6 brukes også for å skrive isolerte konsonanter, altså konsonanter som skal uttales uten etterfølgende vokal. Når syllografer fra serie 6 står sist i ord, uttales kun konsonanten, hvis ikke neste ord starter med en konsonant. Da uttales en kort /i/ for å gjøre overgangen til neste konsonant lettere.

Nedenfor vises symbolene for vokaler tilhørende syllografen <ŋ> – /bə/. Deretter følger illustrasjoner med strekmenn som er laget med utgangspunkt i samme syllograf. Serie 6 er ikke illustrert, på grunn av variasjonsbredden. Beskrivelsen der bygger på at strekfiguren står med ryggen mot leseren:

	Serie 1	Serie 2	Serie 3	Serie 4	Serie 5	Serie 6	Serie 7
IPA	ə	o	i	a	e	ɪ	å
b	ŋ	ŋʰ	ŋᵛ	ŋᵃ	ŋᵇ	ŋᵇ	ŋ

Serie 1: Grunnform – vokalen /ə/. Serie 2 – en utstikker fra høyre kne – /o/. Serie 3: en utstikker fra høyre fotblad – /i/. Serie 4: venstre fot løftes – /a/. Serie 5: Ball på høyre fotblad – /e/. Serie 6 har irregulær notasjon – /ɪ/. Serie 7: Høyre fot løftes – /å/.

NOTR	IPA	Serie 1	Serie 2	Serie 3	Serie 4	Serie 5	Serie 6	Serie 7
		/ə/	/o/	/i/	/a/	/e/	/ɪ/	/å/
h	/h/	ʋ ha	ʋ ho	ʋ hi	ʋ ha	ʋ he	ʋ hi	ʋ hå
l	/l/	ʌ lə	ʌ lo	ʌ li	ʌ la	ʌ le	ʌ li	ʌ lå
h	/h/	ʌ ha	ʌ ho	ʌ hi	ʌ ha	ʌ he	ʌ hi	ʌ hå
m	/m/	σ mə	σ mo	σ mi	σ ma	σ me	σ mi	σ må
s	/s/	ʷ sə	ʷ so	ʷ si	ʷ sa	ʷ se	ʷ si	ʷ så
r	/r/	ʒ rə	ʒ ro	ʒ ri	ʒ ra	ʒ re	ʒ ri	ʒ rå
s	/s/	ʌ sə	ʌ so	ʌ si	ʌ sa	ʌ se	ʌ si	ʌ så
sj	/ʃ/	ʃ sjə	ʃ sjo	ʃ sji	ʃ sja	ʃ sje	ʃ ssji	ʃ sjå
kʰ	/kʰ/	ϕ kʰə	ϕ kʰo	ϕ kʰi	ϕ kʰa	ϕ kʰe	ϕ kʰi	ϕ kʰå

2 Nettversjonen av Store norske leksikon, snl.no, har en omtale av ge'ez. Der brukes vokalene <ä u i a e ə o>. I andre oppstillinger vil en finne <ä u i a e i o> eller <ə u i ä ie i o>. Seriene står normalt i samme rekkefølge i alle oppstillinger slik at de amhariske tegnene i ulike oppstillinger vil korrespondere og vise til samme lyd.

NOTR	IPA	Serie 1	Serie 2	Serie 3	Serie 4	Serie 5	Serie 6	Serie 7
		/ə/	/o/	/i/	/a/	/e/	/i/	/ä/
b	/b/	በ bə	ቡ bo	ቢ bi	ባ ba	ቤ be	ብ bi	ቦ bâ
v	/v/	ቨ və	ቩ vo	ቪ vi	ቫ va	ቬ ve	ቭ vi	ቮ vâ
t	/t/	ተ tə	ቱ to	ቲ ti	ታ ta	ቼ te	ት ti	ቸ tâ
tsj	/tʃ/	ቸ tsjə	ቹ tsjo	ቺ tsji	ቻ tsja	ቼ tsje	ች tsji	ች tsjâ
h	/h/	ህ ha	ሁ ho	ሂ hi	ሃ ha	ሄ he	ህ hi	ህ hâ
n	/n/	ነ nə	ኑ nâ	ኒ ni	ና na3	ኔ ne	ነ ni	ኖ nâ
ñ	/ɲ/	ኸ ñə	ኹ ño	ኺ ñi	ኻ ña	ኼ ñe	ኽ ñi	ኾ ñâ
ʾ	/ʔ/	አ a/ʾa	ኡ o/ʾo	ኢ i/ʾi	ኣ ʾa	ኤ ʾe	አ ʾi	አ â/ʾâ
k	/k/	ከ kə	ኩ ko	ኪ ki	ካ ka	ኬ ke	ከ ki	ከ kâ
kh	/h/	ኸ hə	ኹ ho	ኺ hi	ኻ ha	ኼ he	ኽ hi	ኾ hâ
w	/w/	ወ wə	ዐ wo	ዒ wi	ዐ wa	ዒ we	ዐ wi	ዐ wâ
ʿ	/ʔ/	ዐ ʾa	ዑ ʾo	ዒ ʾi	ዓ ʾa	ዔ ʾe	ዐ ʾi	ዐ ʾâ
z	/z/	ዘ zə	ዐ zo	ዒ zi	ዐ za	ዔ zə	ዘ zi	ዐ zâ
zj	/zʃ/	ዘ zjə	ዐ zjo	ዒ zji	ዐ zja	ዔ zje	ዘ zji	ዐ zjâ
j	/j/	የ jə	ዐ jo	ዒ ji	ያ ja	ዐ je	ዒ ji	ዐ jâ
d	/d/	ደ də	ዐ do	ዒ di	ደ da	ዐ de	ደ di	ደ dâ
dzj	/dʒ/	ደ dzjə	ዐ dzjo	ዒ dzji	ደ dzja	ዐ dzje	ደ dzji	ደ dzjâ
g	/g/	ገ gə	ጐ go	ጒ gi	ጐ ga	ጒ ge	ጒ gi	ጒ gâ
tʾ	/tʾ/	ጠ tʾə	ጡ tʾo	ጢ tʾi	ጠ tʾa	ጢ tʾe	ጠ tʾi	ጠ tʾâ
tsjʾ	/tʃʾ/	ጠ tsjʾə	ጡ tsjʾo	ጢ tsjʾi	ጠ tsjʾa	ጢ tsjʾe	ጠ tsjʾi	ጠ tsjʾâ
p	/pʾ/	ጸ pʾə	ጶ pʾo	ጰ pʾi	ጸ pʾa	ጶ pʾe	ጸ pʾi	ጸ pʾâ
tsʾ	/tsʾ/	ጸ tsʾə	ጶ tsʾo	ጰ tsʾi	ጸ tsʾa	ጶ tsʾe	ጸ tsʾi	ጸ tsʾâ
tsʾ	/tsʾ/	ፀ tsʾə	ፆ tsʾo	ፈ tsʾi	ፈ tsʾa	ፆ tsʾe	ፀ tsʾi	ፈ tsʾâ
f	/f/	ፈ fə	ፋ fo	ፋ fi	ፋ fa	ፋ fe	ፋ fi	ፋ fâ
p	/p/	ፐ pə	ፑ po	ፒ pi	ፓ pa	ፔ pe	ፒ pi	ፓ pâ

Oversikten ovenfor viser til venstre konsonanter og konsonantgrupper som brukes i dette kapittelet i translitterasjon til norsk (NOTR), deretter følger lyden symbolisert i International Phonetic Alphabet (IPA), og deretter de sju seriene. Legg merke til at de tre syllografene ሀ, ሐ, ህ i Serie 1 bruker vokalen /a/ som støttevokal, ikke /ə/. Som en vil se, kan samme stavelse noen ganger være representert av ulike tegn. Dette reflekterer et tidligere stadium da uttalen var forskjellig. Senere har det skjedd et lydlig sammenfall, men begge skrivemåter er beholdt.

I tabellen er initial glottal plosiv i stavelser markert med <'>, jf. 0 – 'a. I den videre teksten sløyfes apostrofen etter sedvanlige translitterasjonsregler i engelsk.

Denne tabellen er ikke komplett idet labialiserte konsonanter ikke er tatt med i oppstillingen. Dette er konsonanter som uttales med rundede lepper, jf. uttalen av /k/ i «koala» på norsk – [kʷ], der en normalt uttaler /k/ med rundede lepper. Amharisk bruker 282 syllografer.

Hvis en kombinerer stavelsene ኮ – *kā* – og ሜ – *me*, får en ኮሜ – *kāme*. Ved å ta utgangspunkt i KV-strukturen kan en på denne måten konstruere norske ord. I dette tilfellet vil sekvensen ኮሜ lydlig omtrent tilsvare «komme».

Bokstaver føyes normalt ikke sammen i håndskrift, og i trykket tekst er det ikke vanlig med kursiv. Skriftspråket er relativt lyddrett, men ulike trekk ved talespråket er ikke alltid representert i skrift. Dette gjelder dobbelt konsonant og konsonantgrupper. Konsonantgrupper oppstår når vokalen i syllografen er stum, det vil si når ሞጎሞ, som translittereres som *minimi*, uttales nærmest uten vokaler, altså som /mnm/. Konsonantgrupper uttrykkes oftest ved å bruke stavelser fra serie 6 (som normalt inneholder vokalen /i/). Den eventuelle stumme vokalen uttrykkes altså ikke eksplisitt. Dette er vanlig for syllografer i serie 6, noe som kan skape tvetydigheter og usikkerhet for den mindre kyndige leser, som når ሞጎሞ አይደል – «værsågod» i direkte translitterasjon – blir *minimi ajidali*, mens den faktiske uttalen er /mʷnʷm ʔajdəl/. Ordet ሚኒስቴር – «minister» – translittereres direkte som *minisitiri*, mens uttalen vil være /ministər/ der to av vokalene er stumme – *minis(i) tir(i)*. Lyden /i/ opptrer sjelden sist i ord.

Translitterasjon

Det finnes ingen standardisert translitterasjon av amharisk til norsk. Når tekster som er skrevet med tegn fra ge'ez, overføres til latinske bokstaver i internasjonal litteratur, gjøres dette oftest med referanse til engelsk ortografi slik at konsonantlyden før stavelsen ሽ – /ʃə/ – skrives som <sh> og ikke <sj> som en vil bruke på norsk. I denne framstillingen gjengis amharisk med referanse til norsk ortografi.³ Alle konsonanter unntatt /h/ og /ʔ/ kan være forlenget (geminert, se nedenfor). Dette er markert i translitterasjonen her i den grad geminering er brukt i kildematerialet. Et unntak er <ñ> som brukes for palatal dental nasal (n-lyden en finner i trøndersk «mannj»).

Amhariske ord kan overføres direkte til latinske bokstaver. Ordet for «dere» er አናገሥተ. En direkte translitterasjon av አ-ናገ-ሥተ vil etter systemet som legges til grunn her, være

3 I andre oversikter finner en sje-lyden skrevet som <š> og tsje-lyden skrevet som <ch> eller <č>. Bruken av <š, č> gjør det enklere å skrive dobbelt konsonant som da uttrykker forlenget (geminert) konsonant <šš, čč>. Geminerte versjoner av <sj> og <tsj> kan i norsk translitterasjon dobbeltskrives som <ssj> og <ttsj>. I denne framstillingen brukes ikke her. I andre oversikter finnes også ulike skrivemåter for vokalene. I dette kapittelet brukes <ə> i serie 1 der andre framstillinger bruker <ä>. For serie 3, 5, 6 brukes <i, e, i> her. I andre framstillinger finner en for eksempel <ī, ē, ə>.

<'i-na-ni-tə>. Man kunne altså skrive ordet i sammenhengende form som 'inanitə. Denne skrivemåten avspeiler imidlertid uttalen dårlig ettersom vokalen i serie 6 ofte sløyfes. Skrivemåten *inante* avspeiler uttalen እናንተ bedre, og det er slike tilpassede former for translitterasjon som følges her. Siden det finnes flere translitterasjonsnøkler, vil ett og samme amhariske ord forekomme i (til dels svært) ulike former når de gjengis med latinske bokstaver. Vokalene /i e a o u/ har lengre varighet enn /i ə/, og dette kan reflekteres i enkelte translitterasjoner som <ī ē ā> vs. <i ə>. Dette skillet gjennomføres ikke her, så en vil finne de lengre vokalene uttrykt som <i e a o ā> og de kortere som <i ə>.

Tegnsetting

Amharisk har egne tegnsettingssymboler. Symbolet <:> ble tidligere brukt for å skille ord fra hverandre, jf. følgende passus som inneholder fire ord: በወንድማማችነት:መንፈስ:መመልከት:ደገባዋል።. I dag brukes mellomrom: በወንድማማችነት መንፈስ መመልከት ደገባዋል።.

En moderne tekster brukes parenteser, anførselstegn, spørsmålstegn, utropstegn med samme form som i norsk. I eldre tekster finner en <:> for komma, <:> for kolon, t <:> tilsvarende spørsmålstegn, <*> er punktum, <::> skiller avsnitt fra hverandre, og tre tegn av typen <*> indikerer avslutningen på et delkapittel.

Lydverk

Amharisk har 7 vokaler og 32 konsonanter. Sammenlignet med norsk er en del av konsonantlydene spesielle. Vi tenker her på ejektivene som omtales nedenfor. Språklydene beskrives med referanse til The International Phonetic Alphabet (IPA).

Vokaler

Amharisk har sju vokaler, alle er korte. Det er to fremre lyder: /i, e/, tre sentrale: /i, ə, a/ og to bakre: /o, ā/. /i/ representerer en lyd som kan sies å ligne en norsk /u/ uten lepperunding. /ə/ er en såkalt «slapp e».

Vokal	Kommentar	IPA	Amharisk
i	Fremre. Omtrent som norsk kort i-lyd	/i/	ኪስ – /kis/ – «lomme»
e	Fremre. Omtrent som norsk kort e-lyd	/e/	ቤቴ – /'bete/ – «mitt hus»
ɨ	Fremre. Urundet versjon norsk kort /u/	/ɨ/	ምስባር – /mʰsbar/ – «knuse»
ə	Sentral. Omtrent som «slapp e» i «ute»	/ə/	ከብት – /kəbt/ – «kveg»
a	Sentral. Omtrent som stavangersk a	/a/	ባል – /bal/ – «ektemann»
o	Bakre. Omtrent som kort norsk o-lyd	/u/	ጥጥ – /tʰot/ – «bryst»
ā	Bakre. Omtrent som kort norsk ā-lyd	/ā/	እነሱ – /'ʔinəsə/ – «de»

Diftonger

Amharisk har ikke diftonger, men noen av vokalene kan være etterfulgt av glidelydene /j/ og /w/: /aj, əj, āj, aw, əw, ow/. De tre første ligner de norske diftongene «ai, ei, āi».

Konsonanter

Det finnes ulike framstillinger av konsonantinventaret.⁴ Konsonantene /p, p', p^w, v/ er sjeldne og finnes mest i lånnord fra Europa. Alle konsonanter unntatt /ʔ, h/ kan opptre som kort og lang konsonant. Lange konsonanter markeres ikke i skrift.

Amharisk har to sett med konsonantlyder som en ikke finner i norsk, nemlig ejektiver og rundede velare lyder. Man lager en ejektiv lyd ved 1) å holde pusten under hele prosedyren som følger, 2) lage et lukke i munnen med leppene eller med tunga mot ganen, 3) lage overtrykk i munnen ved å løfte strupehodet, 4) åpne lukket brått. Den raske luftutstrømmingen under 4) er en ejektiv (som i lydskrift symboliseres med en apostrof). Amharisk har ejektivene /p' t' k', k^w/. Amharisk har også konsonantene /p t k/, som uttales med luft direkte fra lungene slik som på norsk.

Amharisk har rundede velare lyder. Dette er k- og g-lyder som uttales med rundede lepper, jf. uttalen av /k/ i «koala» på norsk – [k^w], der en normalt uttaler /k/ med rundede lepper.

Amharisk skiller mellom korte og lange konsonanter inne i ord, jf. አለ – *ale* – «han sa» vs. አለ – *alle* – «han er». Som en ser, er det ikke forskjell i skrivemåten.

I forhold til norsk mangler amharisk de retroflekse lydene /t/ – «fort», /d/ – «ferdig», /ŋ/ – «barn», /l/ – «ærlig»; frikativene /ç/ – «kjøre» og nasalen /ŋ/ – «mange». Den siste finnes, men kun foran /k, g/. Et ord som «mange» uttales /'maŋge/, men også /'mange/. /p/ og /v/ er sjeldne, men finnes i lånnord.

⁴ Her følges Hayward og Hayward (1999).

Amharisk – konsonanter (IPA)

	Bilabial	Labiodental	Alveolar		Postalveolar	Palatal	Velar	Labialisert	Glottal	
Plosiv	p b		t	d			k g	k ^w g ^w	ʔ ⁵	
Pl. ejektiv ⁶	p'		t'				k'	k ^w '		
Frikativ		f v	s	z	ʃ ʒ				h	h ^w
Affrikat			ts		tʃ dʒ					
Af. ejektiv					tʃ ^h					
Nasal	m		n			ɲ				
Rullelyd			r							
Appr.	w				j					
Lateral ap.			l							

Amharisk – konsonanter (ge'ez)

	Bilabial	Labiodental	Alveolar	Postalveolar	Palatal	Velar	Labialisert	Glottal
Plosiv	ፐ ጠ		ተ ደ			ከ ገ	ከ፬ ግ፬	አ/ዐ
Pl. ejektiv ⁷	ፈ		ጠ			ቀ	ቄ	
Frikativ		ፈ ሸ	ሰ/ሠ ዘ	ሸ ዠ				ሀ/ሳ/ሐ
Affrikat			ጸ/ፀ	ቸ ጆ				
Af. ejektiv				፭፭				
Nasal	ፐፐ		ነ		ኘ			
Rullelyd			ረ					
Appr.	ዐ			የ				
Lateral ap.			ለ					

5 Det stilles spørsmål om /ʔ/ har fonemisk status. Lyden opptrer alltid foran vokal først i et ord. Den opptrer sjelden inne i ord, og aldri på slutten av ord.

6 På grunn av plassmangel er betegnelsene i kolonne 1 forkortet: Pl. = plosiv, Af. = affrikat, Appr. og Ap. = Approksimant.

7 Se fotnote 6.

Kons.	Kommentar	IPA	Amharisk
h	Ustemt rundet velar, jf. engelsk «quiz»	/k ^w /	ከግህ – /'k ^w ānənə/ – «fordømt»
ɣ	Stemt rundet velar, jf. engelsk «guano»	/g ^w /	ግግግ – /'g ^w ādʒi/ – «dårlig»
ʔ/0	Ust. glottal plosiv, jf. cockney «butter»	/ʔ/	አለ – /'ʔalə/ – «si»
ʁ	Ustemt bilabial ejektiv	/p ^ʔ /	ጳጳስ – /'p ^ʔ ap ^ʔ as/ – «biskop»
ᵐ	Ustemt dental ejektiv	/t ^ʔ /	ጠለለ – /'t ^ʔ ələlə/ – «ren»
ɸ	Ustemt velar ejektiv	/k ^ʔ /	ቀለለ – /'k ^ʔ ələlə/ – «(være) lys»
ɸ	Ustemt rundet velar ejektiv	/k ^{wʔ} /	ቁጠረ – /'k ^{wʔ} ətərə/ – «telle»
ɦ	Stemt dental frikativ	/z/	ዘለለ – /'zələlə/ – «hoppe»
ɸ	Stemt postalveolar frikativ	/ʒ/	ዝመረ – /'ʒəmərə/ – «begynne»
ʁ	Ustemt, rundet glottal frikativ	/h ^w /	ሐመር – /'h ^w amər/ – «ark»
ʁ/θ	Ustemt dental affrikat, jf. norsk «vits»	/ts/	ጸሓፊ – /'tsəhafi/ – «sekretær»
ɸ	Ust. postalv. affrikat, jf. norsk «atsjo»	/tʃ/	ቸር – /'tʃər/ – «gavmild, god»
ʒ	Stemt postalv. affrikat, jf. eng. «journey»	/dʒ/	ጀልባ – /'dʒələba/ – «båt»
ʁ	Ustemt postalvolar ejektiv	/tʃ ^ʔ /	ጮሰ – /'tʃ ^ʔ əsə/ – «røyk»
ɸ	Stemt palatal nasal	/ɲ/	ሸኝ – /'ʃəɲə/ – «å følge»
ʋ	Stemt labiovelar halvokale	/w/	ተወ – /təw/ – «forlate»

Stavelsesstruktur

Stavelsene i amharisk har en enklere struktur enn hva en finner i norsk. De vanligste stavelsestypene er KV (Konsonant + Vokal) og KVK, som begge finnes i ኢሁን – 'ahon – «nå», og KVKK som finnes i ሀብት – *həbt* – «rikdom». En finner også ord med KK initialt, som ብላ – *bla* – «spis!». Ord kan ikke starte med vokal. Ord som አይ – *aj* – «jeg» har en glottal lukkelyd før første vokal.⁸ I translitterasjon markeres dette med apostrof foran vokalen.

I rask tale kan trykksvake vokaler falle ut slik at ord som ትማሊ – *timali* – «i går» kan uttales /tмали/ eller /timali/. Uttalen kan gi inntrykk av at språket har konsonantgrupper. I trykksvake stavelser sist i ord opptrer ofte vokalen /i/ til slutt: ሰበደቲ – *səbəjti* – «kvinne».

I norsk kan en finne tre konsonanter først i en stavelse og fire i slutten, jf. «sprelakt» som har strukturen KKKVKKKK. Når amharisktalende skal uttale slike norske ord, kan det hende at konsonantgruppene forenkles. En alternativ strategi er å sette inn en /i/ i konsonantgrupper først i stavelser.

8 Dette er lyden du hører når du slapper av etter å ha løftet noe tungt, altså noe som ligner på et stønn.

Prosodi

Generelt faller trykk på siste stavelse i ordet dersom stavelsen ender på konsonant, ellers faller trykket på nest siste stavelse, jf. መስከት – /mes'kât/ – «vindu». ሞሳ – /'misa/ – «lunsj». Trykk markeres i svakere grad enn i norsk. Suffikser bortsett fra flertallssuffikset er vanligvis trykksvake.

Lengde

Amharisk skiller mellom lang og kort konsonant, jf. አለ – *ale* – «han sa» vs. አለ – *alle* – «han er». Andre par er ገና – *gəna* – «ennå» vs. ገና – *gənnā* – «jul», ዋና – *wana* – «svømming» vs. ዋና – *wanna* – «hoved». Som en kan se, er lengdekontrasten ikke uttrykt eksplisitt i skrift,⁹ slik at ord med lang og kort konsonant skrives på samme måte, jf. norsk «(en) lyst» og «lyst» (intetkjønn av adjektiver «lys»).

Ordlaging

En stor del av orddannelse i amharisk følger mønsteret en finner i andre semittiske språk der trekonsonantrøtter indikerer ordets betydningsmessige basis. Konsonantene kombineres med vokalrekker under bøyning og avledning. Mønstrene er komplekse og beskrives ved å nummerere konsonantene som K₁, K₂, K₃ og så vise hvilke vokaler som settes inn. For eksempel lages en av imperfektivformene av verb ved hjelp av templatet K₁-ə-K₂-K₃. Verboten *s-b-r* ligger under det semantiske feltet «knuse». Når denne roten settes inn i templatet K₁əK₂aK₃i, som produserer agentive substantiv,¹⁰ får en substantivet ሰባሪ – *səbari* – «(en) knuser».

Ordformer tilknyttet det semantiske feltet «å snakke» bygger på ን-ግ-ር – {n-g-r}. Ut fra dette dannes former som ነገረ – *nəgəra* – «han sa»; ተናጋሪ – *tənaḡari* – «en taler»; አነጋግሮ – *anəḡagər* – «aksent, måte å snakke på», ንግግሮ – *nigigir* – «en tale».

Morfologi

Amharisk er delvis agglutinerende, dvs. at bøyningsendelser kan «limes» på ordet de står til. Substantiv vil for eksempel ta suffiks som uttrykker kjønn, tall, bestemthet og kasus. Bøyningsmorfologien er kompleks, spesielt for verb. I tillegg til prefikser og suffikser utnyttes også modifikasjoner av konsonantrøttene.

⁹ Kildene som er brukt under skrivingen av dette kapittelet, er inkonsistente med hensyn til markering av kort/lang konsonant i translitterasjonen. I utgangspunktet translittereres det her direkte etter kilden, noe som vil kunne føre til manglende lengdemarkering i ord som egentlig har lang konsonant.

¹⁰ Agentative substantiv er ordformer som uttrykker at referansen til substantivet er en som utfører den handlingen som baseverbet uttrykker. På norsk finner man verb+suffiks, for eksempel «en fisker» (fiske+er), altså «en person som fisker».

Samsvarsbøyning

Amharisk har samsvarsbøyning når det gjelder verb, adjektiv, substantiv og pronomen.

Setning

Amharisk er et såkalt SOV-språk. Verbet (V) plasseres altså til slutt i setningen etter subjekt (S) og objekt (O). Dette skjer også i lange setninger.

ተማሪው ጥያቄ ጠየቀ	<i>təmariw ti'jak'e t'ejek'e</i>	Studenten stilte et spørsmål
təmari--w	t'ɛjjak'e	t'əjjək'ə
student-en	spørsmål	spurte.3SG.M

En kan framheve objekt, adverbialer og leddsetning ved å flytte dem fremst i setninga, som på norsk. Amharisk mangler imidlertid V2-regelen, så en slik framflytting resulterer ikke i inversjon. Hvis objektet står i bestemt form og skal framheves (topikaliseres), plasseres det normalt foran subjektet, noe som gir strukturen OSV. I slike tilfeller får verbet et suffiks som representerer objektet (resumptivt objektspronomensuffiks).

ይህ ወንበር የሐንስ ሠራ	<i>jih-in wəmbər johannis sərra</i>	Denne stolen laget Johannes
jih---in	wəmbər	jāhannīs
Denne-OBJ	stol	sərra-----w
		Johannes laget.3SG.M-den

I tillegg til at verbet krever subjekt og objekt, vil det ved hjelp av suffikser kunne uttrykke om en handling er til fordel for noen (benefaktiv) eller om den er til skade for noen (malefaktiv); dette skjer henholdsvis gjennom suffiksene -ላት – *-lat* og ባት – *-bat*.

ለአልማዝ በሩን ከፈትኩላት		Jeg åpnet døren for Almaz
lə'almaz	bərron	kəffətko--llat
for_Almaz	dør.BEST.AKK	1.SG.åpnet-for_henne
ለአልማዝ በሩን ዘጋሁባት		Jeg stengte Almaz ute
bə'almaz	bərron	zəggaho-----bbat
mot_Almaz	dør.BEST.AKK	1.SG.stengte-mot_henne

Prodrop

Amharisk er et prodrop-språk, det vil si at subjektet kan strykes siden det uttrykkes gjennom en verbendelse. I setninger der ingen elementer blir framhevet, er uavhengige subjektspronomen normalt utelatt. I ኢትዮጵያዊ ነው – *ətiop jawi nəw* – «Han er etiopisk»

er ordet som uttrykker «han», ikke skrevet/uttalt – «etiopisk er». I stedet er det uttrykt gjennom verbet ነው – *nəw* (3. person, hankjønn, entall) – «etiopisk er-han».

Hvis subjektet eller objektet i slike setninger vektlegges, brukes et uavhengig, dvs. frittstående, pronomer: እሱ ኢትዮጵያዊ ነው – *iso ətjop'jawi nəw* – «*Han* er etiopisk».

Presentering

Uttrykk av typen «det er ...» uttrykkes med 3.-personformer entall og flertall, jf, እሱ አለ – *isu alə* – «det er (entall) ...» og እነሱ አሉ – *inəso alo* – «det er (flertall) ...»

ምግብ አለ?	<i>migib alə?</i>	Er det mat?
አዚህ አንስሳት የሉም	<i>izih inssat jelom</i>	Det er ingen dyr her

Kopula

Et kopulaverb knytter sammen subjekt og predikativ i en setning. Verbet kan uttrykke at noe eksisterer eller at noe er på et sted. I norsk brukes hovedsakelig «være» med sine bøyingsformer. Amharisk har to kopulaverb. Det ene er መሆን – *məhān* – «å være (identitet)». Det andre አለ – *allə* – indikerer eksistens/stedlig plassering.

እኔ ተማሪ ነኝ	<i>ine təmarī neñ</i>	Jeg er student
እኔ አለሁ	<i>ine əlləh</i>	Jeg er her

Amharisk har i utgangspunktet tre betydningsbærende morfemer¹¹ knyttet til kopula-funksjonen: *n-* for presens, *nəbbər-* for preteritum og til slutt *allə*, som uttrykker faktisk eksistens. Til disse morfemene knyttes det personendelser. Siden amharisk er et SOV-språk, står kopulaverbet til slutt i setningen.

ይህ አብዱ ነው	<i>ji abdi nəw</i>	Dette er Abdi
ji abdi n----əw		
dette Abdi være-3.SG.M		

Presens kopula og eksistensielt kopula nektes med henholdsvis *ajdəllə-mm* og *jəllə-mm*, som bøyes som perfektive verb. I nektende setninger innledes fortidsformen med den negative markøren *al-*.

እሱ አስተማሪ አይደለም	<i>əso astəmari ajdələm</i>	Han er ikke lærer
əso astəmari aj-dəllə-m		
han lærer NEG-være-NEG		

¹¹ Betydningsbærende enhet.